

Op 6 April 1952 sal dit presies 300 jaar gelede wees dat Jan van Riebeeck in Tafelbaai aangekom het om met sy handjievool metgeselle die lig van die beskawing in Suid-Afrika te kom aansteek. Ons mag aanneem dat Suid-Afrika hierdie historiese gebeurtenis in 1952 op treffende wyse sal gedenk, en met 'n landswey derde eeufees hulde aan die nagedagtenis van die stigter van die volke^splanting sal bring.

Die Van Riebeeck-Vereniging, wat na die Stigter vernoem is, en hom vir die publikasie van waardevolle bronne in verband met die geskiedenis van Suid-Afrika beywer, het vroeg aan die werk gegaan: op voorstel van een van sy bestuurslede, prof. D. B. Bosman, het hy besluit om in 1952 'n nuwe uitgawe van die bekende „Dagverhaal van Jan van Riebeeck“ gereed te hê, teneinde aldus een van ons vernaamste historiese bronne in ruime kring beskikbaar te stel en tegelyk 'n waardige hydrae tot die derde eeufees te lewer. Dis 'n goeie gedagte hierdie, wat seker oral byval sal vind, en die Van Riebeeck-Vereniging het ongetwyfeld ook verstandig gehandel deur vroegtydig met die werk te begin, want die besorging van 'n goeie uitgawe van die „Dagverhaal van Jan van Riebeeck“, 'n lywige stuk wat altesame omtrent 2,000 bladsye beslaan, is voorwaar geen geringe taak nie.

Toe hierdie kwessie op die jaarvergadering van die Van Riebeeck-Vereniging in 1943 onder bespreking was, het ek gewaarsku teen die opvatting, wat vry algemeen gehuldig word, nl. dat Van Riebeeck die „Dagverhaal“ self geskrywe het. By daardie geleentheid het ek een en ander aangevoer om meer lig op die outeurskap van die stuk te werp en aan te toon dat, alhoewel die „Dagverhaal“ gewoonlik met Van Riebeeck se naam verbind word, hy nie die skrywer daarvan was nie. ~~Die Auteurskap~~ van die outeurskap van die „Dagverhaal“ Lant ons die kwessie nou nader ondersoek.

Die eerste vraag waarvoor ons te staan kom, is :
Hoe kom ons aan die betiteling „Dagverhaal van Jan van Riebeeck“, en aan die idee dat hy die outeur was ?

Die titel „Dagverhaal van Jan van Riebeeck“ - met weglating van die g in Van Riebeeck se naam - is die eerste keer gebruik deur die ^eNederduitsch Zuid-Afrikaansch Tijdschrift in 1824, 'n blad wat al om die ander maand verskyn het en onder sy heterogene kopie graag ook historiese bronne opgeneem het. Die redaksie van die Tijdschrift was die mening toegedaan dat Van Riebeeck self die skrywer was, en het hierdie mening klaarblyklik op die aanvangswoorde van die „Dagverhaal“ gebaseer : „Dagregister, gehouden by den opperkoopman Jan Anthonisz. van Riebeeck, vertrocken pr. de schepen Drommedaris, Reyger ende Goede Hoop voor opperhoofd naer Cabo de bona Esperance“ ens. (Sien woordelike afskrif van handskrif-eksemplaar van die Rijk-sarchief, Den Haag, in Kaapse Argief, V.C. 1). Die woorde „gehouden by den opperkoopman J. A. v. Riebeeck“ het die redaksie sonder meer letterlik opgeneem, en bowendien aangeneem dat dit op die hele dagregister vir al die jare van Van Riebeeck se bewind aan die Kaap toepassing was.

In die tweede uitgawe van die Tijdschrift, Mei - Junie 1824, is toe 'n begin gemaak met die publikasie van die „Dagverhaal van den Wel-Ed. Heer Jan van Riebeeck“. Die redaksie het 'n inleiding van anderhalf bladsy laat voorafgaan, waarin o.a. die rede vir die publikasie as volg aangegee is : „Deze bladeren de vergetelheid te ontrukken, voor dat de knabbelende muis ze heeft verslonden, meenen wij onzen pligt te zijn, en met dat dagverhaal in deszelve oorspronkelijken stijl en bewoordingen door middel van dit Tijdschrift het licht te doen zien, hopen wij elken Zuid-Afrikann eene aangename lectuur te verschaffen.“

Handskrif-eksemplare, nog in Van Riebeeck se tyd vervaardig, van die „Dagverhaal“ is onder die argiefstukke in Batavia, in Den Haag en aan die Kaap te vinde, en dit spreek byna vanself dat die Tijdschrift die Kaapse eksemplaar vir sy doel laat transkribeer het - 'n transkripsie was nl. noodsaaklik aangesien die „Dagverhaal“ in die Gotiese skrif van die 17de eeu geskryf is, soos uit die bygaande faksimilee's van aantekeninge uit Desember 1652 en Oktober 1655 gesien kan word.

So het die Tijdschrift dan met die publikasie van die „Dagverhaal“ in 1824 begin, en serieegewys daarmee voortgegaan tot sy uitgawe van Januarie-Februarie 1840. In al dié jare het die „Dagverhaal“ net tweekeer in die Tijdschrift ontbreek, t.w. in die uitgawes Mei - Junie 1828 en September - Oktober 1835. Met die laaste paaiement, dié van Januarie - Februarie 1840, is die „Dagverhaal“ tot aan die end van 1658 gebring, sodat die hele regerings-tyd van Van Riebeeck nie gedek is nie.

Sestien jaar lank het die Tijdschrift dus gereeld, slegs twee uitgawes uitgesonderd, sy lesers 'n gedeelte uit die „Dagverhaal“ gebring, en elke keer het dit onder die titel „Dagverhaal van den Wel-Ed. Heer Jan van Riebeeck“ gekied. Dat dit hierdie titel laat posvat het, asook die idee dat die stuk 'n dagboek van Van Riebeeck self is, sal 'n mens maklik verstaan.

Op die voetspoor van die Tijdschrift het sowat veertig jaar later die Historisch Genootschap van Utrecht gevolg. Die Historisch Genootschap, wat hom, soos die Van Riebeeck-Vereniging, met die publikasie van belangrike historiese bronne besighou, het die „Dagverhaal“ in drie dele uitgegee: die eerste, wat die jare 1652 - 1655 dek, het

in 1884 verskyn ; die tweede, 1656 - 1658, in 1892; en die derde, 1659 - 1662, in 1893. En aldrie gaan onder die titel „Dagverhaal van Jan van Riebeeck !” ^{Alhoewel} ~~Gekom~~ daar 'n ou handskrif-eksemplaar van die „Dagverhaal” op die Rijkersarchief in Den Haag te vinde was, het die Historisch Genootschap die eerste ses maande van die „Dagverhaal” nie daar laat transkribeer nie, maar eenvoudig die teks van die Tijdschrift afgedruk - 'n deel van die inleiding inkluis - tot 11 Oktober 1652; vanhier af tot aan die end van Van Riebeeck se tyd het die Genootschap egter die eksemplaar van die Rijkersarchief gevolg (sien Hist. Gen., Dagverhaal van Jan van Riebeeck, I, pp 1 en 72).

Ons sien dus dat die Historisch Genootschap die titel „Dagverhaal van Jan van Riebeeck” verder vasgelê het, en daarmee die opvatting versterk het dat Van Riebeeck die outeur was. Maar dit blyk ook dat die Genootschap self geglo het dat Van Riebeeck die skrywer was, en ook só gesê het. In sy Inleiding tot die eerste deel van die „Dagverhaal” verwys die Genootschap na die instruksie van Van Riebeeck, waarin daar o.a. neergelê word dat hy „correcte notitie en dagregister” van alle voorvallende sake moes hou, en sê dan : „Hoe hy aan dit voorschrift heeft voldaan, blijkt uit onze uitgave (d.i. die „Dagverhaal ”) ” (p.1X). Die Genootschap verklaar vervolgens dat in die „Dagverhaal” „Riebeeks eigen mededeelingen” voorkom (Ib.) Dat taal en styl in die „Dagverhaal” soms erg gebrekkig is, en dat die „Dagverhaal”, waar daar van die Kommandeur sprake is, nie in die eerste persoon nie, maar in die derde persoon spreek, het die Genootschap wel gehinder, maar dit het tog nie ernstige twyfel gewek nie : Van Riebeeck het soms maar swak gekryf, so meen die Genootschap, en as hy met homself

te doen het, „^{spreek} oprecht hij van zich zelve in den derden persoon " (Ib.)

Dat, na die publikasie van 'n groot deel van die „Dagverhaal " in die Zuid-Afrikaansch Tijdschrift en veral die uitgawe daarvan deur die Historisch Genootschap van Utrecht, die „Dagverhaal " nou vir 'n dagboek van Van Riebeeck deurgegaan het, en die daaglikse aantekeninge daarin aan hom persoonlik toegeskrywe is, hoef 'n mens nie te verwonder nie. S6 het die meeste van ons geskiedskrywers dit dan ook in breë trekke opgevat, ofskoon daar darem enkele was by wie daar twyfel opgekou het.

Theal was klaarblyklik ^{lugtig} hegtig vir Van Riebeeck se outeurskap. In sy Catalogue of South African Books and Pamphlets (p. 83) omskryf hy die „Dagverhaal " nie as 'n dagboek van Van Riebeeck nie, maar s6 eenvoudig daarvan : „Under this title the Historical Society at Utrecht has published three demi^o octavo volumes containing the journal kept in the fort Good Hope from 1652 to 1662", en waar Theal in sy groot History of South Africa before 1795, of liever in die ses hoofstukke van die tweede deel waarin hy die geskiedenis van Van Riebeeck se tyd aan die Kaap behandel, van ^{tal} toe van berigte uit die „Dagverhaal " gebruik maak, is hy versigtig om dit nie voor te stel asof sulke gegewens direk van Van Riebeeck afkomstig is nie. Theal het dus twyfel gehad, maar hy het Van Riebeeck se outeurskap ewewel nie onomwonde verwerp nie.

Die meeste ander geskiedskrywers was egter minder versigtig. Godée Molsbergen, die bekende biograaf van Jan van Riebeeck gee aantekeninge uit die „Dagverhaal " asof dit aantekeninge van Van Riebeeck self is (vgl. Jan van Riebeeck, pp. 85, 93, 96 en 108), terwyl ook verskeie ander skrywers dieselfde indruk wek. Die skrywer wat

seker die verste in hierdie rigting gaan, is Adolf Gabler, wie se Jan van Riebeeck grëndet die Kapstadt in 1936 verskyn het, 'n werk wat hoofsaaklik 'n uittreksel uit die „Dagverhaal“ is en waarin die skrywer kategories verklaar dat Van Riebeeck die „Dagverhaal“, „eigenhändig führte“ (p.5). Die veelvuldige taal-^{nl} en stylswakhede in die „Dagverhaal“ wys hy daaraan dat Van Riebeeck se taal „altertümlich und nicht geschliffen“ was, en dat „die Berichte neben einem gerüttelten Masz von Arbeit, oft unter Sorgen und Mühsalen und nicht selten in Eile gemacht werden, so dasz das Satzgefüge mitunter holprig und brüchig ist“ (Ib.) Ooreenkomstig sy opvatting dat Van Riebeeck die „Dagverhaal“ eiehandig geskryf het, gaan Gabler aan die end van sy werk dan selfs so ver om op grond van aantekeninge in die „Dagverhaal“, en die skryfwyse daarvan, karaktertrekke van Van Riebeeck te konstateer, want, so meen hy, „über das Wesen van Riebeecks gibt das Tagebuch den besten Aufschluss“ (p.274).

Dit sal nou duidelik wees hoe die titel „Dagverhaal van Jan van Riebeeck“ ontstaan het, en hoe daarmee die mening dat Van Riebeeck self die skrywer was, posgevat het.

Dit bring ons tot die tweede, en vernaamste, vraag, nl. waarom moet ons teen hierdie opvatting gewaarsku wees? M.a.w. as die „Dagverhaal“ nie Van Riebeeck se eie dagboek is nie, wat is dit dan presies?

Laat my ten aanvang dadelik sê dat die feit dat daar tydens Van Riebeeck se bewind 'n dagregister aan die Kaap gehou is, niks buitengewoons in die Oos-Indiese Kompanjie se besittings was nie, intendeel dit was die reël, en Here XVII, die opperbestuur van die Kompanjie, het dit ook definitief voorgeskryf. Op 6 Desember 1621, dus nog lank voor die Kaapse volkplanting gestig is, het Here XVII reeds 'n verordening uitgevaardig „tot het aanhouden van een dag-

register op elk kantoor der Compagnie ". In hierdie dagregister of dagverhaal moes van dag tot dag aangeteken word „ alles, wat aldaar geschiedt en den onsen bejegt, so wel wel met d'Engelsen, als oock met andere, wie het oock sij, in eenigerhande manieren " (Van der Gijjs, Nederlandsch-Indisch Plakaatboek , I, pp. 604 - 605). Deur sulke dagregisters sou, soos 'n mens maklik kan verstaan, sowel die plaaslike bestuur as die hoofbestuur op hoogte van sake gehou en administrasie aldus vergemaklik word. Hierdie voorskrif het vir alle Kompanjiesposte gegeld, maar om die wenslikheid daarvan te beklemtoon, en te verseker dat gesaghebbers nie in gebreke sal bly nie, is dit gewoonlik in die amptelike instruksies van gesagvoerders op nuwe poste nadruklik herhaal. In Jan van Riebeeck se instruksie, d.d. Amsterdam, 25 Maart 1651, lees ons daarom o.a. : „ Van alle 't geene omtrent u passeert sult correcte notitie ende dagh register houden sonder daar van te blijven in gebreecke " (Inkomende Briewe, C. 409, p. 28. Kaapse Argief).

Ooreenkomstig hierdie voorskrifte het daar dan op al die Kompanjiesposte dagregisters ontstaan, sowel by die hoofkwartier, Batavia, as op die buitkantore soos Banda, Ambon, Ceylon, Malakka, die Kaap en op al die ander plekke waar die Kompanjie dit die moeite werd geag het om 'n pos te stig. En op al die plekke word die dagregisters volgehou solank die Kompanjie daar gesag gevoer het; aan die Kaap begin dit met die koming van Van Riebeeck en gaan dit deur tot aan die end van die Kompanje se bewind .

Wat ons dan ken as die „ Dagverhaal van Jan van Riebeeck " het nie ontstaan as gevolg van 'n behoefte by Van Riebeeck om sy eie ervarings en gebeurtenisse om hom heen daaglikse aan te teken nie, maar dit is gewoonweg die eerste tien jaar, 1652 - 1662, van die deurlopende Kaapse dagregister, wat in amptelike opdrag van Here XVII hier gehou is. As die

dagregister van die eerste tien jaar Van Riebeeck se dagboek is, dan kan ons met ewe veel reg beweer dat die dagregisters van die volgende jare dagboeke van sy opvolgers is, t.w. 1662 - 1666 Wagenaar se dagboek, 1666 - 1668 Van Quaelberg s'n, en 1668 - 1670 Borghorst s'n. Dan sou die dagregister van die jare 1679 - 1699 Simon van die Stel se dagboek wees!

Daar kan miskien geredeneer word dat die volksplanting in die jare 1652 - 1662 nog maar baie klein was, dat die Kommandeur sy hande toe nog nie, so vol gehad het nie, en dat Van Riebeeck die dagregister gevolglik self geskrywe het. - Of, as hy dit nie self geskrywe het nie, kon hy dit gedikteer het, sodat hy tog die geestelike vader daarvan was, en dit dus nog as sy dagboek beskou kan word.

Enige kenner van Van Riebeeck se regeringstyd weet egter goed dat, alhoewel die volksplanting en die plaaslike administrasie in dié tyd nog maar beperk was, die eerste Kommandeur sy hande seer seker nie baie vry gehad het nie: as die eerste baanbreker het hy, soos die „Dagverhaal“ alleen al oervloediglik aantoon, van meet af aan ernstig te worstel gehad met die vleesvraagstuk, die groente- en die koringkwessie, die naturrelle vraagstuk, asook met ontevredenheid en dreigende muitery onder sy eie mense en gevare van weë buitelandse vyande. In die laaste paar jaar van sy bewind was die ernstigste moeilikhede alreeds taamlik oorkom en die taak van sy opvolgers was gewis makliker as syne. Van 1660 tot 1670 het die volksplanting en die plaaslike administrasie ook nie noemenswaardig uitgebrei nie, sodat Wagenaar, Van Quaelberg en Borghorst dit seker nie so druk soos Van Riebeeck gehad het nie. Maar niemand het nog ooit die Kaapse dagregister in hul tyd as hul dagboeke gaan beskou nie, en tereg ook, want hulle het, ten spyte van hul makliker taak, nie die tyd gehad om elke dag te gaan sit en dagboeke

skrywe nie, en dit was inderdaad ook nie nodig nie want dit was nie hul werk nie. Waar sou Van Riebeeck dan die tyd gekry het? En waarom sou dit sy werk gewees het? Op die vraag of hy dit miskien gedikteer het, kan ons maar net sê dat daar in dié dae nog nie stenograwe aan die Kaap was nie, en dat hy, as hy die tyd gehad het en die moeite wou gedoen het om dit te dikteer, ~~hy~~ dit net so goed self ook kon geskryf het. Hierdie moontlikheid val dus byna vanselfsprekend weg.

'n Mens het dus rede om te sê dat dit uiters onwaarskynlik is dat Van Riebeeck die amptelike Kaapse dagregister in sy tyd persoonlik geskryf of gedikteer het. Maar om waarskynlikheid of onwaarskynlikheid te konstateer is nog nie genoeg nie; 'n mens moet sekerheid kry. Om dié sekerheid te kry is dit nodig om op die inhoud en die handskrif van die dagregister te let.

Wat die inhoud betref, is daar 'n hele paar punte wat ons aandag verdien. As Van Riebeeck die skrywer was, sou 'n mens verwag dat, waar daar van die Kommandeur self sprake is, die dagregister in die eerste persoon, en nie in die derde persoon nie, geskryf sou wees. Maar gesteld nog dat Van Riebeeck, as hy met homself te doen het, in die derde persoon skryf, dan sou 'n mens darem met stelligheid kon verwag dat in die loop van tien jaar en deur twee duisend bladsye heen die eerste persoon hom af en toe, of slegs 'n enkele keer, sou ontval. In die hele stuk kry ons egter geen enkele geval waar daar definitief van die Kommandeur sprake is en „ ik " of „ wij " gebruik word nie. Waar die „ Dagverhaal " in die eerste persoon spreek, bv. „ 's morgen vroeg beproefden wij ten eersten ----- " (15 Sept. 1652); „ hebben heden een afscheyt-maeltjen gegeten ----- " (13 Oktober 1652) ; „ Hebben van dage d'eerste blomcool ^u wyt onsen thuyne gesneden ----- " (16 November 1653) ens., het

die eerste persoon betrekking op die dagverhaalskrywer, of die Regering (lede van die Politieke Raad), of die blankes in die algemeen. Maar as daar van Van Riebeeck sprake is, is dit altyd in die derde persoon, b.v. „ is het opperhoofd Riebeeck 's morgens vroeg naar land gevaren ----- " (9 April 1652) ; „ Ondertusschen het de E. van Riebeeck ^{het} ... " (15 Sept. 1652) ; „ Heden dorst het volk aan den E. van Riebeeck voorstellen ----- " (30 September 1652) ens. As 'n mens moet glo dat Van Riebeeck die dagregister gekryf het, dan is hierdie konsekwente gebruik op sy minste hoogs sonderling.

Ewe sonderling, en selfs onverstaanbaar, sou dan ook die verskillende spellings van Van Riebeeck se naam wees wat 'n mens in die dagregister aantref. Hy het self altyd gekryf van Riebeeck, soos uit die veelvuldige voorbeelde van sy handtekening in die Kaapse Argief blyk, maar naas hierdie korrekte spelling kom ook dikwels voor Riebeeck en Riebeeck.

Verder merk ons op dat tydens Van Riebeeck se afwesigheid van die fort die dagregister nogtans voortgaan en gebeurtenisse by die hoofplaas noukeurig aangeteken word. Die Kommandeur was baie min van die hoofplaas afwesig, en as hy uitgaan, gaan hy gewoonlik nie ver weg nie sodat hy nog weer dieselfde dag terugkeer. Maar op 3 Desember 1660 vertrek hy per boot na Saldanhabaai „ omme de gelegentheit van dien eens selfs in persoon pertinent te besichtigen ", en hy keer eens op 9 Desember terug. Onderwyl word die dagregister egter op die gewone wyse in die fort volgehou:-

„ 4 dito. ^{mooy} weer, ende 't luchjen variabel.
Sondach den 5 do. Idem schoon helder
sonneschyn, weer ende 't luchjen als
vooren, tegen de middach de wint hard
nyttē Z.Z. oosten, met valbuijen,
over den Taeffelberch, die tot laet
toe inde nacht starck aenhielden.

- 6 do . 's morgens schoon helder weer als boven de Z.Z. ooste winden die ^{na} seer sterck aenhielden - sijn de vrije luyden met haer vaertuygen, na dassen Eylant ende Saldanha-baïj vertrocken. Nademiddach de harde Z.Z. ooste winden seer fel aennemende, met seer sterke valbuijen over den Taeffelbergh vallende die noch den -
- 7 do. tot laet inder nacht aenhielden.
- 8 do. 't morgens schoon helder sonneschijn, weer de wint noch Z.Z. oost aen d'oversyde vande baëij noch seer sterck doorwaëijende - op den middach stil zoel weer, 't luchjen ~~W~~ijten noort oosten.
- 9 do. Smorgens doncker betoogen lucht met regen, 't luchjen noordelyck - ^{uyren} Op den middach tusschen een ende twee ~~neggen~~ retourneerden d' Heer Commandeur Riebeeck -----"

Hierdie aantekeninge is uit die handskrif-eksemplaar van die dagregister in die Kaapse Argief aangehaal. Vergelyk ons dit met die Historisch Genootschap van Utrecht se „Dagverhaal Van Jan van Riebeeck " dan kom ons al dadelik tot die verrassende bevinding dat die Genootschap al hierdie aantekeninge weggelaat het, met uitsondering van 'n gedeelte van 6 Desember, t.w. die vertrek van die vryburgers na Dasseneiland en Saldanhabaai. Waarom die Genootschap hierdie aantekeninge weggelaat het, weet ons nie. Is dit blote sorgeloosheid? Of is die aantekeninge oor die weer hier nie van belang geag nie? - Ofskoon dit elders tog gewoonlik weergegee word. Of het dit met voorbedagte rade geskied, aangesien sulke uitvoerige aantekeninge tydens Van Riebeeck se afwesigheid nie met die Genootschap se opvatting, dat Van Riebeeck self die skrywer was, gestrook het nie? - ^{laat} ~~Is~~ het dit daar.

Dit is in elk geval volkome duidelik dat Van Riebeeck die aangehaalde aantekeninge op die betrokke datums nie kon geskryf het nie, en ook nie kon gedikteer het nie. Wel kon hy na sy terugkeer navraag na gebeurtenisse tydens sy afwesigheid gedoen het, en toe die daaglikse aantekeninge

postdata gemaak het, maar daarteen, spreek weer die feit dat dit nie só gestel word nie, en ook dat die aantekeninge sulke fyne besonderhede van daaglikse weersveranderinge so noukeurig weergee.

'n Mens mag miskien ook dink dat hy een van sy beamptes opdrag gegee het om in sy afwesigheid die dagregister te skryf, maar hierdie moontlikheid is om twee redes uitgeskakel. Eerstens is daar die argumentum ex silentio : in 'n uitvoerige instruksie, wat Van Riebeeck vir sy plaasvervangende beamptes (Roeloff de Man en Abraham Gabbema) nalaat, en wat onder datum 3 Desember volledig in die dagregister aangegee word, word daar geen woord oor die voortsetting van die dagregister gered nie. Die argumentum ex silentio is egter hier, soos gewoonlik by historiese ondersoek die geval is, nog nie afdoende nie. Afdoende is egter wel die tweede rede, t.w. die feit dat die dagregister, tenspyte van Van Riebeeck se afwesigheid, in dieselfde handskrif voortgaan, en hierdie handskrif is sowel vóór as gedurende en ná Van Riebeeck se afwesigheid nie sy handskrif nie. Maar die betekenis hiervan sal eers volledig blyk as ons weldra by die handskrif-kriterium kom.

Ons let ook op die slotgedeelte van die „ Dagverhaal. ”

Onder datum 6 Mei 1662 heet dit :-

„ is de Ed. Heer Zacharias Wagenaar in behoorlijke forma, voor alle den volcke alhier, als commandeur voorgesteld, en sijne commissie van d'Ed. Heer Gouverneur Generael en Raeden van India, van de puye door den Secretaris affgelesen, waerna eenstemmich voor Commandeur in de plaetse van d'Ed. Heer van Riebeeck is aengenomen, ende erkent. ”

Dat die al nie na 'n aantekening van Van Riebeeck self klink nie, sal iedereen erken, maar let ook op wat verder volg:-

„ Sondagh den 7 dito, weer ende wint als gister, met regen tot naer de middagh, dat het begoste op te claeren, ende waermede d'Ed. Commandeur Jan van Riebeeck met sijn huysffrou ende familie

aen boort van het schip de Mars is gevaeren, omme daermede naer Batavia te vertrecken, ende is de voorsz. Commandeur de behoerlijke geleyde, soo van ons als van de vrije luyden, gegeven etc.

Den 8 dito, zuytooste luchtjens ende sijn dese nacht met de lichte maen de schepen Mars en Amstelant zeyl. gegaen naer Batavia, als oock desen morge de fluyt de Peperbael, die noch omtrent de middach buyten geraeckt, grijgende de Nagelboom contrarie wint, sulcx dat nâch moete blijven leggen. Tegen den avont is de huysfrou van den vrij herberglier Hendrick van Zeurwaerden comen te geleggen van een jongen soon, en een dito dochter".

As van Riebeeck die skrywer was, wis hy dit dus reg te kry om, ofskoon hy reeds aan boord die Mars op pad na Indië was, nog in die Kaapse fort aan te teken hoe die Peperbael die baai uitseil, hoe die Nagelboom weëns teenwind eers moet bly lê, en hoe die vrou van vryburger Van Zeurwaerden 'n tweeling in die wêreld bring. Of miskien wis hy dit te dikteer!

Die ware toedrag is duidelik : dis nie Van Riebeeck wat gekryf of gedikteer het nie; dis die Kaapse beampte, wie se taak dit was om die dagregister te hou, wat eenvoudig met sy werk voortgaan - op 6 Mei vermeld hy die installering van Wagenaar, op 7 Mei die afskeid van Van Riebeeck, op 8 Mei die vertrek van die skepe en die geboorte van die tweeling. En as ons nou van die gedrukte „Dagverhaal " na die voortsetting daarvan in die Kaapse Argief gaan, vind ons dat die aantekeninge doodgewoon voortgesit word : Van Riebeeck se vertrek tenspyt, is daar geen onderbreking hoegenaamd nie, en oock geen aanduiding dat Van Riebeeck die pen neergelê het nie, wat 'n mens tog stellig sou verwag as hy die skrywer was. Die dagregister gaan selfs in dieselfde handskrif voort, waarvan die volle betekenis eweneens uit die navolgende sal blyk.

Ons kom nou by die handskrif van die dagregister om deur toepassing van die handskrif-kriterium tot meer duidelikheid te kom.

Die handskrif-kriterium sou waardeloos wees as 'n mens nie die originele van die „Dagverhaal " onder oë kan kry nie.

Soos hierbo opgemerk is, bestaan daar drie handskrif-eksemplare uit die tyd van Van Riebeeck : die eksemplaar van die Landsarchief in Batavia, dié van die Rijksarchief, Den Haag, en dié van die Kaapse Argief. Aldrie hierdie eksemplare kan nie origeneles wees nie: één is die origenele, en die ander twee is kopieë daarvan. Die vraag is nou : watter een is die origenele ?

Die feit dat die eksemplaar van die Kaapse Argief nie as 'n afskrif gesertifiseer word nie, soos gewoonlik met afskrifte in die Kompanje se diens gedoen is, laat 'n mens vermoed dat jy miskien hier met die origenele te doen het. Dit was gebruikelik dat afskrifte met die woorde „ Cópia " of „ Cópij " aanduid is, of deur die betrokke beampte „ Accordeert " gemerk is, maar sulke aanduidings kom nêrens in die Kaapse eksemplaar voor nie. Ook hier is die argumentum ex silentio egter slegs 'n aanduiding en nie 'n bewys nie. Om sekerheid te kry moet 'n mens na die instruksies van die Kompanjiesbestuur in hierdie verband, en die reaksie van die Kaapse regering daarop, gaan.

In die eerste algemene regeringereglement vir Nederlands Oos-Indië, wat deur Here XVII in November 1609 ontwerp en deur die State-Generaal van die Nederlandse Republiek nog in dieselfde maand goedgekeur en uitgevaardig is, is die sentrale Indiese regering voorgeskryf om van die vernaamste Indiese boeke, sowel ^{die} van die sentrale regering self as ^{die} van die regerings op die verskillende kantore, kopieë na die moederland oor te stuur ; nie die origeneles nie, maar kopieë, want die origeneles moes op die betrokke plekke bewaar word (Van der Ghujs, Nederlandsch-Indisch Flakaatboek, I, pp. 9-10). In die voorskrif van 1621, waarna reeds verwys is en waarvolgens 'n dagregister op elke kantoor gehou moes word, is ook weer bepaal dat die dagregister „ in kopij „ naar Nederland " gestuur moes word. Die wysheid, en selfs noodsaaklikheid, van die beginsel dat nie origeneles nie, maar

kopieë, opgestuur moet word, sal dadelik duidelik wees : groot oseaanreise, met die klein seilskopies van daardie tyd, was aan ernstige gevare blootgestel en dit het dikwels voorgekom dat skepe vergaan het, sodat dit raadsaam was om origineles van belangrike boeke op die kantore te bewaar, waar daar altyd weer outentieke afskrifte gemaak kon word.

Die Kaapse regering, soos die regering op ander kantore, het hom aan die voorskrifte in hierdie verband gehou, en hy het dan ook, by name wat die dagregister betref, sorggedra om die originele ter plase te hou en afskrifte na die moederland en Batavia te stuur. In die „Register van de Pampieren " wat Van Riebeeck op 18 April 1652, d.i. twaalf dae na sy aankoms aan die Kaap, aan Here XVII gestuur het, kom o.a. voor : „ Copie daghregister gehouden van de Reijse na Cabo de boa Esperance ende 't gepasseerde aldaer tot 18 April in cluijs "(G. 493, Uitgaande Briewe , 1652 - 1661, p. 5). Sowat 'n maand later stuur hy stukke na Goewerneur-Generaal en Rade in Oos-Indië, en daaronder vind ons weer „ Copie daghregister " (Ib. p. 18). Op 25 Mei 1652 en 19 Jan. 1653 gaan weer na Batavia „ Copie Vervolgh van daghregister " (Ib. pp. 26 en 45), terwyl onder die stukke vir Here XVII in April 1653 ook voorkom „ Copie daghregister "(Ib. p. 95). En so gaan dit voort. Die Uitgaande Briewe lewer 'n menigte verdere bewyse op dat dit kopieë van die dagregister was wat die land verlaat het (Vgl. Ib. pp. 104, 111, 123, 145, 151, 183, 235 ens.)

Weliswaar het dit later in Van Riebeeck se tyd by die Kaapse regeringsekretaris heel begryplik gewoonte geword om in sy registers van uitgaande stukke gewoonweg aan te teken „ Vervolg Caeps Daghregister", maar dit kan tog seer seker nie beteken dat daar toe, direk in stryd met Here XVII se voorskrifte, opeens die originele van die dagregister weggestuur is nie.

Ons kom dus tot die gevolgtrekking dat die handskrif-

eksemplaar van die dagregister in die Kaapse Argief die originele stuk is, en dat ons gevolglik die handskrif-kriterium met veiligheid daarop kan toepas. Al sou dit ook wees dat later in Van Riebeeck se tyd, wat die vervolgdale van die dagregister betref, die originele weggestuur is, dan het ons in die vroeë jare in elk geval nog meer as voldoende om die handskrif-kriterium met gerustheid te gebruik.

Die eerste sewe maande van die originele dagregister in die Kaapse Argief het ongelukkig verlore gegaan, en wat in die Argief in die eerste band van die dagregister (C.583) ingebind is, begin in November 1652. Die belangrike punt is egter, en dit merk 'n mens al gou op, dat dit vanhier af tot aan die end van Van Riebeeck se bewind nie in dieselfde handskrif is nie. Tot 2 Februarie 1653 is dit dieselfde handskrif; dan 'n ander handskrif tot 19 April 1654; dan weer 'n ander tot 8 Desember 1655; dan weer tot 25 Jan. 1656 in die handskrif wat van 2 Feb. 1653 tot 19 April 1654 geskryf is; dan weer 'n ander handskrif tot 3 Oktober 1656; en so kan 'n mens die wisseling van handskrif vir Van Riebeeck se hele tyd nagaan. Op grond hiervan spreek dit nou al vanself dat Van Riebeeck nie die skrywer, ^{of nie die} ~~kon gewes het nie~~ / ^{of nie} ~~die~~ enigste skrywer, kon gewes het nie.

Die vraag is egter nog of één van die handskrifte wat in die originele voorkom, nie Van Riebeeck se handskrif is nie, sodat hy darem tog 'n deel, of dele, kon geskrywe het nie? Ofskoon daar in die Kaapse Argief 'n menigte stukke uit Van Riebeeck se tyd is, is dit nie so maklik om die hand op sy handskrif te lê nie: hy was Kommandeur en die gewone skryfwerk was nie sy taak nie, maar dié van sy sekretaris, sy boekhouer en sy ander beamptes. Gevolglik het hy self baie min geskrewe stukke nagelaat, terwyl daar aan die ander kant volop berigte in die handskrifte van sy ondergeskiktes is.

'n Hele paar jaar gelede, toe die outerskap van die „Dagverhaal“ my belangstelling die eerste keer geprikkel het, het ek reeds moeite gedoen om duidelikheid oor Van Riebeeck se handskrif te kry. Aangesien Van Riebeeck, sowel vóór sy koms na die Kaap as ná sy vertrek van hier, in sekretariële hoedanigheid in Batavia werksaam was, lê dit voor die hand dat hy daar baie skrifstukke moes nagelaat het. Ek het dus van dr. Verhoeven, argivaris van die Landsarchief in Batavia, fotografiese afdrukke van Van Riebeeck se handskrif versoek, ten einde dit met die skrif van die originële dagregister te vergelyk.

Dr. Verhoeven het moeite gedoen, maar wat hy my eintlik^{de} gestuur het, het gou geblyk nie die skrif van Van Riebeeck te wees nie, maar dié van sy seun, Abraham van Riebeeck, wat aan die Kaap gebore is en later goewerneur-generaal van Nederlands Oos-Indië geword het. Toe ek daarop verneem het dat die massa Kompanjiestukke in die Landsarchief in 'n taanlik verwarde toestand verkeer, en toe bowendien die Japanse verowering in die Ooste plaasgevind het, het dit duidelik geword dat die probleem in die Kaapse Argief opgelos moet word.

Uit Jan van Riebeeck se handtekening, wat veelvuldig in stukke van die Kaapse Argief voorkom, blyk al dat hy 'n fyn, sorgvuldig^e, sierlike hand geskryf het. Baie mense het die neiging om in hul naamtekening hul handskrif onleesbaar te vernik, maar met Van Riebeeck was dit nie die geval nie: hy maak wel 'n oormaat van krulle of strepe ter versiering maar die skrif van sy handtekening is tog baie duidelik.

'n Naamtekening is egter, soos iedereen weet, as basis vir skrifvergelyking nie voldoende nie; dit kan wel as aanvullende aanduiding dien, maar nie as onaanvegbare maatstaf nie. Dit was dus nodig om die gewone handskrif van Van Riebeeck op te diep. Soos geblyk het, sou 'n mens dit nie in

die gewone administratiewe skrifstukke vind nie, maar dit kon darem in buitengewone stukke, b. v. stukke waaroor daar geheimhouding bewaar moes word, verwag word. Sulke stukke moes daar uit die aard van die saak ook aan die Kaap opgestel word, en dit is dan ook inderdaad een hiervan wat ons die beste voorbeeld van Van Riebeeck se handskrif gee.

In die jaar 1661, 'n tyd toe daar vanweë strawwe handelskonkurrensie heelwat spanning tussen die Nederlandse Republiek en Engeland bestaan het, het Van Riebeeck dit nodig gevind om 'n geheime sein te bepaal en te beskrywe, waarvan die *wagters op Robbeneiland gebruik sou maak as die vlootvloot van die Kompanjie skepe van die Kompanjie hulle moes bedien as hulle by Tafelbaai aankom.* So 'n sein was noodsaaklik ten einde alreeds op die afstand te weet of aankomende skepe vaderlandse dan wel *vreemde* skepe was, en ook om aan die Kompanjieskepe die waarskynlik te gee dat in *vreemde* skepe was, en dit behoef dan ook geen betoeg nie dat *Tafelbaai alles reg is, en dit behoef dan ook geen betoeg nie dat* strenge geheimhouding daaromtrent bewaar moes word. Vandaar dat van Riebeeck dit „secretelyk beraempt“ en eiehandig uitgeskryf het, en dit vervolgens in die geheim aan die Indiese regering meegedeel het (C. 410 Inkomende Briewe, 1660-1663, p. 216. Kaapse Arg.) Hierdie stuk, soos uit bygaande reproduksie daarvan gesien kan word, toon Van Riebeeck se handskrif aan as 'n duidelike, fyn, elegante skrif, min of meer soos 'n mens dit al op grond van sy handtekening verwag het. Met behulp hiervan was dit nou moontlik om in die Kaapse Argief ook verskeie ander stukke uit sy pen terug te vind, b. v. sy gebed en die Resolusies van die Politieke Raad se eerste drie vergaderings, wat nog aan boord die Drommedaris gehou is (C.1, Resolusies, 1651 - 1663).

Gaan 'n mens nou Van Riebeeck se handskrif met die handskrifte van die originele dagregister ^e verglyk, dan kom jy spoedig tot die interessante bevinding dat sy handskrif nêrens in die dagregister voorkom nie. Dit kan wees dat hy die dagregister, soos die Resolusies, aangevoer het en dat sy handskrif dus miskien in die eerste sewe maande

van die originele dagregister, wat verlore gegaan het, voorgekom het, maar dit sou tog weinig verskil beteken en die dagregister nog nie sy dagboek maak nie. Die feite is duidelik : byna die hele van die oorspronklike dagregister in Van Riebeeck se tyd het vir ons bewaar gebly, en dit is nêrens in sy handskrif nie, sodat hy onmoontlik die skrywer kon gewees het. Die handskrif-kriterium is hier deurslaggewend; 'n mens kan op grond daarvan alléén al Van Riebeeck se outeurskap kategorieë verwerp.

Ons kom dan tot die konklusie dat die bekende „Dagverhaal van Jan van Riebeeck“ nie 'n dagboek van Van Riebeeck is nie, ⁿ Nóg in die sin dat hy dit geskryf het, nóg in die sin dat hy dit ^{ge} dikteer het. Die „Dagverhaal“ is in werklikheid niks anders nie as die eerste tien jaar van die gewone amptelike dagregister, wat aan die Kaap, soos op ander Kompanjiesposte, in opdrag van Here XVII deur die een of ander beampte onder die Kommandeur, waarskynlik die plaaslike sekretaris, gehou is.

Ten slotte wil ek nou net graag hier byvoeg dat hierdie konklusie nie as kritiek van my kant op die werk van prof. D. B. Bosman, en die voorneme van die Van Riebeeck-Vereniging, om ter huldiging van Van Riebeeck se nagedagtenis die dagregister in 1952 opnuut uit te gee, geïnterpreteer moet word nie. Ek is dit met hierdie voorneme heelhartig eens, omdat daar n.l. geen ander bron is waaruit 'n mens so 'n duidelike oorsig van ons vroegste geskiedenis en tegelyk so 'n sprekende beeld van die Stigter se onvergeetlike werkselwerk in ons land kry as juis in die dagregister nie. Die publikasie van die dagregister sal dus gewis 'n passende huldiging deur die Van Riebeeck-Vereniging wees. Maar laat ons net op twee dinge goed let. Eerstens : die uitgawes van die Zuid-Afrikaansch Tijdschrift en die Historisch Genootschap van Utrecht sit vol onnoukeurighede, en/daar ^{as} 'n nuwe uitgawe

gemaak word, moet die onnaukeurigheid van hierdie uitgawes vermy word deur die originele in die Kaapse Argief nageset te volg; slegs vir die ontbrekende eerste sewe maande van die originele sou dit geregverdig wees om 'n ander eksemplaar te volg, waarvoor ek die kopie van die Rijksarchief in Den Haag aan die hand doen, van die eerste gedeelte waarvan ons 'n woordelike afskrif in die Kaapse Argief het (V.C. 1). Tweedens : die mite van VanRiebeeck se outeurskap moet nie verder voortgesit word deur die stuk weereens onder die foutiewe titel „Dagverhaal van Jan van Riebeeck " uit te gee nie, maar dit moet uitgegee word onder die titel „Die Kaapse Dagregister tydens Van Riebeeck, 1652 - 1662", want dan sal die titel ten minste histories juist wees en geen wanindruk skep nie.
